

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ VE CİNSİYETLERARASI YOKSULLUK

Yoksulluk konusunu incelerken kadın ve erkek arasındaki eşitliği de ele almak önem taşımaktadır. Bazı toplumlarda cinsiyetler-arasında insani gelişme ve diğer bazı temel göstergeler yönünden ciddi farklılıkların olduğu bilinmektedir. Cinsiyetler-arasında eşitsizliğin hangi boyutlarda olduğunu, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından geliştirilmiş iki ayrı indeks yardımıyla açıklayabiliriz.

İnsani Gelişme Yönünden Kadın ve Erkek Arasındaki Eşitsizlik

Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu (UNDP), insani gelişme kriterleri yönünden kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ölçmek için bir indeks geliştirmiştir. Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi (Gender Related Development Index) adı verilen indeks başlıca şu üç kriter esas alınarak hesaplanmıştır. (bkz: Şekil-1)

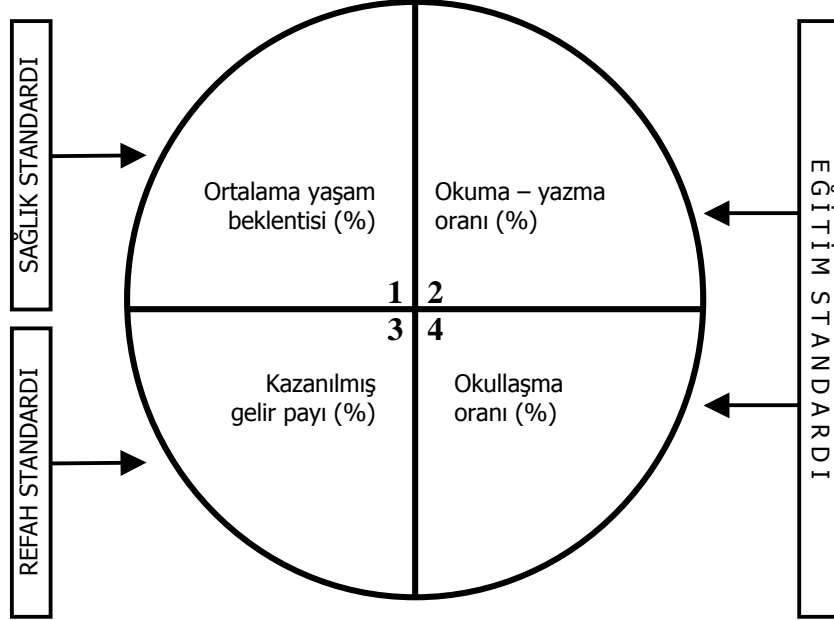
- 1.Ortalama yaşam beklentisi,
2. Eğitim
 - Kadın ve erkek okuma-yazma oranı
 - Kadın ve erkek okullaşma oranı
- 3.Ortalama Gelir Düzeyi
(Kazanılan gelir içerisinde kadın ve erkeğin payı)

Söz konusu indeksin amacı insani gelişme yönünden kadın ve erkek arasındaki eşitsizlikleri ortaya koymaktır.

Tablo-1'de söz konusu Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi (Gender Related Development Index) sıralaması gösterilmiştir. Toplam 143 ülke arasında ilk sırada Kanada, Norveç, Avustralya, ABD, İzlanda, İsviçre ve Belçika gibi ülkeler yer almaktadır. Bu ülkelerde kadın ve erkek arasında insani gelişme yönünden eşitsizlik göreceli olarak diğer ülkelere oranla çok daha az durumdadır. Söz konusu eşitsizliğin en yüksek olduğu ülkeler ise sırasıyla şunlardır: Nijer, Burkina Faso, Etyopya, Gine-Bissau ve Mozambik. Türkiye, GDI indeks sıralamasında 143 ülke arasında 68. sırada yer almaktadır.

Tablo-2 ve Tablo-3'de ise spesifik olarak tüm insani gelişme kriterleri yönünden kadın ve erkekler arasındaki eşitlik ya da eşitsizlik gösterilmiştir.

Şekil-1: Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu Tarafından Kadın ve Erkek Arasında İnsani Gelişme Yönünden Eşitsizliği Ölçmek İçin Geliştirilmiş GDI (Gender Related Development Index) İndeksi Kriterleri

GDI indeks sıralamasında en başta yer alan Kanada ve en alt sırada yer alan Nijer arasında bir karşılaştırma yapmak cinsiyetler-arasında eşitsizlik sorununun dünyada ne derece büyük olduğunu görmemize imkan sağlamaktadır.

Kanada’da doğumda ortalama yaşam beklentisi kadınlarda 81.9, Nijer’de ise 76.2 yıl olarak hesaplanmıştır. Türkiye’de ise ortalama yaşam beklentisi 72 yıldır. Kanada’da bir kadının ortalama olarak Nijer’deki kadın’dan 10 yıl daha fazla yaşadığı tahmin edilmektedir. Erkekler açısından ise durum biraz daha farklıdır. Erkeklerin her üç ülkede de kadınlardan daha az bir yaşam beklentisi sözkonusudur. Sadece bu kriter yönünden bakıldığında kadınların erkeklere göre daha avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir.

İnsani gelişme kriterlerinden ikincisi olan okuma yazma oranı ve okula kayıt oranı yönünden baktığımızda kadın ve erkek arasındaki eşitsizliğin mevcut

olduğunu açık olarak görebilmekteyiz. Kanada'da kadın ve erkeklerde okuma yazma oranı yüzde 100'e oldukça yakın olduğu tahmin edilmektedir. Oysa Nijer'de okuma yazma bilen kadınların oranı sadece yüzde 7.4 tür. Erkeklerde ise okuma yazma bilenler yüzde olarak 22.4'tür. Ülkemizde de okuma-yazma oranı yönünden kadın ve erkekler arasında eşitsizliğin varolduğu hemen dikkati çekmektedir. Ülkemizde kadınlarda okuma yazma oranı yüzde 75, erkeklerde ise yüzde 92.9 olarak tespit edilmiştir.

Son olarak kişi başına düşen milli gelir düzeyi yönünden de genel olarak tüm ülkelerde kadın ve erkekler arasında kadınlar aleyhine bir durum sözkonusudur. Burada ele aldığımız üç örnek ülkede veriler řu şekildedir. Kanada'da kadınlarda kişi başına düşen milli gelir 17.980 dolar, erkeklerde ise 29.294 dolardır. Nijer'de ise kadınlarda kişi başına düşen milli gelir 541 dolar, erkeklerde ise 941 dolar olarak tahmin edilmiştir. Ülkemizde de bu açıdan bir eşitsizlik sözkonusudur. Ülkemizde kadınlarda kişi başına düşen GSYİH 4.703 dolardır. Erkekler ise kadınlardan neredeyse bir kat daha fazla gelir imkanına sahip bulunmaktadır.

Buraya kadar yaptığımız açıklamalardan anlaşılacağı üzere tüm dünya ülkelerinde genel olarak insani gelişme yönünden kadın ve erkekler arasında bir eşitsizliğin olduğunu söyleyebiliriz. Ancak sözkonusu eşitsizlik az gelişmiş ülkelerde çok daha belirgindir. Gelişmiş ülkelerde ise kadın ve erkekler arasında insani gelişme yönünden eşitsizlik var olmakla birlikte, bu eşitsizliğin çok ileri boyutlarda olmadığı görülmektedir.

Tablo-1: Dünya Ülkeleri Arasında "Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi" (Gender Related Development Index:GDI) Sıralaması (1998)

Sıra No	Ülke Adı	Sıra No	Ülke Adı
1	Kanada	37	Uruguay
2	Norveç	38	Macaristan
3	Avustralya	39	Şili
4	ABD	40	Polonya
5	İzlanda	41	Katar
6	İsviçre	42	Bahreyn
7	Belçika	43	Estonya
8	Hollanda	44	Birleşik Arap Emirlikleri
9	Japonya	45	Hırvatistan
10	İngiltere	46	Kosta Rika
11	Fransa	47	Litvanya
12	Finlandiya	48	Trinidad and Tobago
13	İsviçre	49	Beyaz Rusya
14	Danimarka	50	Meksika
15	Almanya	51	Latvia
16	Avusturya	52	Panama
17	Yeni Zelanda	53	Bulgaristan
18	İrlanda	54	Rusya Federasyonu
19	İtalya	55	Romanya
20	Lüksemburg	56	Venezüela
21	İspanya	57	Malezya
22	İsrail	58	Kolombiya
23	Güney Kıbrıs	59	Fiji
24	Singapur	60	Belize
25	Yunanistan	61	Mauritius
26	Hong Kong	62	Tayland
27	Portekiz	63	Ukrayna
28	Slovenya	64	Filipinler
29	Malta	65	Libya
30	Kore, Cumh.	66	Brezilya
31	Burunei Darussalam	67	Jamaika
32	Bahama	68	Sri Lanka
33	Çek Cumh.	69	Türkiye
34	Kuveyt	70	Peru
35	Arjantin	71	Paraguay
36	Slovakya	72	Maldiv

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 154.

**Tablo-1: Dünya Ülkeleri Arasında "Cinsiyetlerle İlgili İnsani Gelişme İndeksi"
(Gender Related Development Index: GDI) Sıralaması (1998)**

Sıra No	Ülke Adı	Sıra No	Ülke Adı
73	Dominik Cumh.	109	Ekvator Ginesi
74	Lübnan	110	Papua Yeni Gine
75	Ermenistan	111	Kamerun
76	Suudi Arabistan	112	Kenya
77	Arnavutluk	113	Komor
78	Ekvador	114	Kongo
79	Çin	115	Pakistan
80	Guyana	116	Madagaskar
81	Moldova	117	Lao Halk Cumh.
82	Umman	118	Sudan
83	El Salvador	119	Nepal
84	İran	120	Togo
85	Güney Afrika	121	Bangladeş
86	Tunus	122	Moritanya
87	Özbekistan	123	Haiti
88	Yeşil Burun	124	Nijerya
89	Vietnam	125	Kongo Dem. Cumh.
90	Endonezya	126	Zambiya
91	Cezayir	127	Tanzanya
92	Tacikistan	128	Senegal
93	Swaziland	129	Cote'd'Ivoire
94	Honduras	130	Uganda
95	Suriye	131	Eritre
96	Bolivya	132	Benin
97	Nikaragua	133	Yemen
98	Namibya	134	Gambiya
99	Mısır	135	Ruanda
100	Guatemala	136	Mali
101	Bostwana	137	Malavi
102	Myanmar	138	Merkezi Afrika Cumh.
103	Fas	139	Mozambik
104	Lesotho	140	Gine-Bissau
105	Gana	141	Etyopya
106	Zimbabve	142	Burkina Faso
107	Irak	143	Nijerya
108	Hindistan		

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 154.

Tablo-2: Dünyada İnsani Gelişme Yönünden Kadın-Erkek Arasındaki Eşitsizliğin En Az Olduğu 15 Ülke ("GDI, Gender Related Development Indeks" Sıralaması)

Sıra No	Ülke Adı	Cinsiyetlerarası Gelişmişlik İndeksi Değeri 1998	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998		Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı (15 + Üzeri Yaş) 1998		Okullaşma Oranı % 1997		Reel Kişi Başına Düşen GSYİH (SGP) Dolar 1998	
			Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek
1	Kanada	0,932	81,9	76,2	99,0	99,0	101	98	17,980	29,294
2	Norveç	0,932	81,3	75,4	99,0	99,0	98	93	22,400	30,356
3	Avustralya	0,927	81,2	75,6	99,0	99,0	114	111	17,974	26,990
4	ABD	0,927	80,2	73,5	99,0	99,0	97	91	22,565	36,849
5	İzlanda	0,925	81,4	76,9	99,0	99,0	89	86	22,062	28,127
6	İsveç	0,923	81,0	76,4	99,0	99,0	108	95	18,605	22,751
7	Belçika	0,921	80,7	74,0	99,0	99,0	107	104	15,951	30,801
8	Hollanda	0,919	80,8	75,1	99,0	99,0	96	99	14,902	29,600
9	Japonya	0,916	83,0	76,9	99,0	99,0	83	86	14,091	32,794
10	İngiltere	0,914	80,0	74,7	99,0	99,0	109	99	15,290	25,575
11	Fransa	0,914	82,1	74,4	99,0	99,0	94	91	16,437	26,156
12	Finlandiya	0,913	80,8	73,2	99,0	99,0	104	95	17,063	24,827
13	İsviçre	0,910	81,9	75,5	99,0	99,0	76	83	16,802	34,425
14	Danimarka	0,909	78,4	73,1	99,0	99,0	95	90	19,965	28,569
15	Almanya	0,905	80,3	74,1	99,0	99,0	88	90	15,189	29,476
69	Türkiye	0,726	72,0	66,8	75,0	92,9	54	67	4,703	8,104

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 161-164.

Tablo-3: Dünyada İnsani Gelişme Yönünden Kadın-Erkek Arasındaki Eşitsizliğin En Fazla Olduğu 15 Ülke ("GDI, Gender Related Development Index" Sıralaması)

Sıra No	Ülke Adı	Cinsiyetlerarası Gelişmişlik İndeksi Değeri 1998	Ortalama Yaşam Beklentisi (Yıl) 1998		Yetişkinlerde Okuma Yazma Oranı (15 + Üzeri Yaş) 1998		Okullaşma Oranı % 1997		Reel Kişi Başına Düşen GSYİH (SGP) Dolar 1998	
			Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek

143	Nijer	0,280	50,5	47,3	7,4	22,4	11	19	541	941
142	Burkina Faso	0,290	45,5	43,9	12,6	32,0	16	25	712	1,028
141	Etyopya	0,297	44,4	42,5	30,5	42,1	19	32	383	764
140	Gine Bissau	0,298	46,4	43,5	17,3	57,1	24	43	401	837
139	Mozambik	0,326	45,0	42,6	27,0	58,4	20	29	647	921
138	Güney Afrika Cum.	0,359	46,8	42,9	31,7	57,5	20	33	856	1,395
137	Mali	0,371	55,0	52,4	31,1	45,8	20	31	524	843
136	Malawi	0,375	39,8	39,2	44,1	73,2	70	79	432	616
135	Ruanda	0,377	41,7	39,5	56,8	71,5	42	44	535	788
134	Gambia	0,388	49,0	45,8	27,5	41,9	35	48	1,085	1,828
133	Yemen	0,389	58,9	57,9	22,7	65,7	27	70	311	1,122
132	Benin	0,391	55,3	51,8	22,6	53,8	31	53	715	1,024
131	Eritre	0,394	52,6	49,6	38,2	65,7	24	30	568	1,102
130	Uganda	0,401	41,5	39,9	54,2	76,1	36	44	865	1,285
129	Fildişi Sahilleri	0,401	47,5	46,3	35,7	52,8	32	48	856	2,313
69	Türkiye	0,726	72,0	66,8	75,0	92,9	54	67	4,703	8,104

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 161-164.

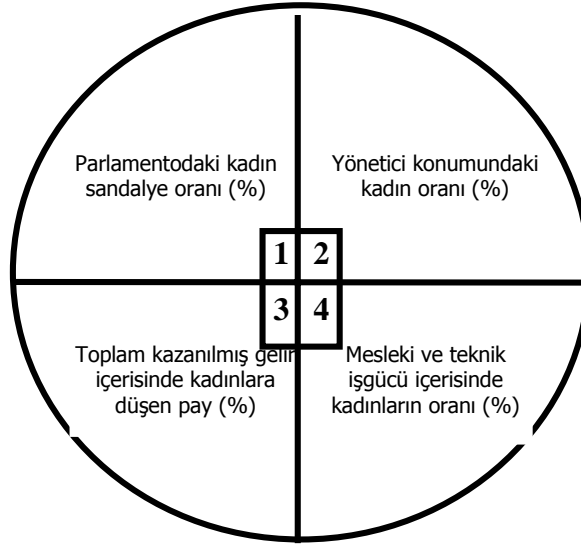
Kadınların Siyasal ve Ekonomik Yaşama Katılım Yönünden Konumları

Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu (UNDP) kadınların siyasal ve ekonomik yaşama ne ölçüde katıldıklarını tespit etmek için "Gender Empowerment Measure" (GEM) adı verilen bir indeks geliştirmiştir. Söz konusu indeks başlıca aşağıdaki kriterler esas alınarak hesaplanmaktadır. (bkz: Şekil-2.)

- Siyasal Katılım (parlamentodaki kadın milletvekili sayısı)
- Yönetici pozisyonunda olan kadın yüzdesi,
- Mesleki ve teknik işgücü içerisinde kadın işgücünün oranı,
- Toplam kazanılmış gelir içerisinde kadına düşen pay.

Söz konusu indeksin amacı siyasal ve ekonomik yaşamda kadınların yerini ve konumunu tespit etmektir.

Şekil-2: Birleşmiş Milletler Kalkınma Kurumu'nun Kadın ve Erkek Arasındaki Eşitsizliği Ölçmek İçin Geliştirdiği GEM (Gender Empowerment Measure) İndeksi Kriterleri

Sözkonusu GEM indeksi sıralaması Tablo-4'de yer almaktadır. UNDP tarafından yapılan araştırma toplam 70 ülkeyi kapsamaktadır ve bu araştırmaya göre toplum içerisinde kadınların siyasal ve ekonomik statülerinin en iyi olduğu ülkeler sırasıyla şunlardır: Norveç, İzlanda, İsviçre, Danimarka, Finlandiya, Almanya, Hollanda ve Kanada. Sözkonusu indeks sıralamasında en altlarda yer alan, dolayısıyla en kötü konumda olan ülkeler ise sırasıyla Nijer, Ürdün, Mısır, Bangladeş, Sri Lanka, Suriye ve Türkiye'dir. Türkiye, GEM indeks sıralamasında 70 ülke arasında 64. sırada yer almaktadır.

Tablo-5 ve Tablo-6'da ise GEM indeks kriterleri ve bu kriterler yönünden ülkelerin sahip oldukları veriler gösterilmiştir. Bu verileri de kısaca özetlemekte yarar görüyoruz.

Kadınların toplum içerisindeki siyasal statülerini ortaya koyan göstergelerden birisi parlamentoda halkı temsil eden milletvekilleri arasında kadın temsilcilerin sayısıdır. Oransal olarak bakıldığında şu tespitleri yapabiliyoruz. Örneğin, GEM indeks sıralamasında ilk sırada yer alan Norveç'te parlamentodaki kadın sandalye sayısı oransal olarak 36.4 tür. Bu oran Türkiye'de 4.2, GEM indeksi sıralamasında en sonda yer alan Nijer'de ise 1.2 dir.

Kadın yöneticilerin oransal büyüklüğü de kadınların ekonomik yaşamda statülerinin saygın ve etkin olduğunu göstermektedir. Toplam yönetici pozisyonları içerisinde kadın yönetici pozisyonlarının oranı Norveç'te 30.6, Türkiye'de 11.5, Nijer'de ise 8.3 tür. Bu üç ülke karşılaştırması kadın ve erkek arasındaki eşitsizliklerin boyutunu görmek açısından kanaatimizce önem taşımaktadır.

Mesleki ve teknik personel içerisinde kadınların oranı da GEM indeks değerinin belirlenmesinde dikkate alınan kriterlerden bir diğeridir. Norveç'te sözkonusu oran yüzde 58.5, Türkiye'de 33.9, Nijer'de ise 8'dir.

Kişi başına düşen milli gelir yönünden de kadın ve erkekler arasında ciddi bir eşitsizliğin genel olarak tüm ülkelerde mevcut olduğunu daha önceki açıklamalarımızda belirtmiştik. GEM indeks değerinin hesaplanmasında kadınlarda kişi başına düşen GSYİH değeri de dikkate alınmaktadır. Ekonomik refah düzeyi yönünden Norveç gibi gelişmiş ülkelerde kişi başına düşen GSYİH 20.000 doların üzerinde iken, az gelişmiş ülkelerin pek çoğunda kişi başına düşen GSYİH 1000 doların altındadır.

Tablo-4: Dünyada Kadınların Ekonomik ve Siyasal Statüleri İtibariyle Toplumdaki Yeri (GEM, Gender Empowerment Index Sıralaması)

Sıra No	Ülke Adı	Sıra No	Ülke Adı
1	Norveç	37	Kolombiya
2	İzlanda	38	Singapur
3	İsviçre	39	Dominikan Cumh.
4	Danimarka	40	Belize
5	Finlandiya	41	Japonya
6	Almanya	42	Macaristan
7	Hollanda	43	Ekvador
8	Kanada	44	Filipinler
9	Yeni Zelanda	45	Uruguay
10	Belçika	46	Panama
11	Avustralya	47	Malaysia
12	Avusturya	48	Honduras
13	ABD	49	Yunanistan
14	İsviçre	50	Peru
15	İngiltere	51	Şili
16	Bahamalar	52	Surinam
17	Barbados	53	Rusya Federasyonu
18	Portekiz	54	Bolivya
19	İspanya	55	Ukrayna
20	Venezüela	56	Mauritius
21	İrlanda	57	Paraguay
22	Trinidad and Tobago	58	Romanya
23	İsrail	59	Eritre
24	Kosta Rika	60	Tunus
25	Latvia	61	Fiji
26	Çek Cumh.	62	Swaziland
27	Estonya	63	Kore
28	Slovakya	64	Türkiye
29	Litvanya	65	Suriye.
30	El Salvador	66	Sri Lanka
31	İtalya	67	Bangladeş
32	Botswana	68	Mısır
33	Slovenya	69	Ürdün
34	Hırvatistan	70	Nijer
35	Meksika		
36	Polonya		

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 154.

Tablo-5: Dünyada Kadınların Ekonomik ve Siyasal Statülerinin En İleri Düzeyde Olduğu 15 Ülke (GEM İndeks Değerleri)

Sıra No	Ülke Adı	Cinsiyetlerarası Statü Ölçüsü (GEM İndeks Değeri)	Parlamentodaki Kadın Sandalye Oranı % 2000	Kadın Yöneticilerin Toplam Yöneticiler İçindeki Oranı %*	Mesleki ve Teknik Personel İçinde Kadınların Oranı %*	Kadınlarda Kişi Başına Düşen GSYİH (SGP) Dolar*
1	Norveç	0,825	36,4	30,6	58,5	22,400
2	İzlanda	0,802	34,9	25,4	52,8	22,062
3	İsveç	0,794	42,7	27,4	48,6	18,605
4	Danimarka	0,791	37,4	23,1	49,7	19,965
5	Finlandiya	0,757	36,5	25,6	62,7	17,063
6	Almanya	0,756	33,6	26,6	49,0	15,189
7	Hollanda	0,739	32,9	22,8	45,7	14,902
8	Kanada	0,739	22,7	37,3	52,2	17,980
9	Yeni Zelanda	0,731	29,2	36,6	51,5	13646
10	Belçika	0,725	24,9	30,2	47,1	15,951
11	Avustralya	0,715	25,1	24,0	44,4	17,974
12	Avusturya	0,710	25,1	27,3	47,3	14,432
13	ABD	0,707	12,5	44,4	53,4	22,565
14	İsviçre	0,683	22,4	20,1	39,9	16,802
15	İngiltere	0,656	17,1	33,0	44,7	15,290
64	Türkiye	0,321	4,2	11,5	33,9	4,703

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 165-168.

* Veriler elde edilebilen en son yıla ilişkindir.

Tablo-6: Dünyada Kadınların Ekonomik ve Siyasal Statülerinin En Geri Düzeyde Olduğu 15 Ülke (GEM İndeks Değerleri)

Sıra No	Ülke Adı	Cinsiyetlerarası Statü Ölçüsü (GEM İndeks Değeri))	Parlamentodaki Kadın Sandalye Oranı % 2000	Kadın Yöneticilerin Toplam Yöneticiler İçindeki Oranı %*	Mesleki ve Teknik Personel İç inde Kadınların Oranı %*	Kadınlarda Kişi Başına Düşen GSYİH (SGP) Dolar*
70	Nijer	0,119	1,2	8,3	8,0	541
69	Ürdün	0,220	2,5	4,6	28,7	1,463
68	Mısır	0,274	2,0	16,4	28,4	1,576
67	Bangladeş	0,305	9,1	4,9	34,7	744
66	Sri Lanka	0,309	4,9	17,3	27,2	1,927
65	Suriye	0,315	10,4	2,9	37,0	1,218
64	Türkiye	0,321	4,2	11,5	33,9	4,703
63	Kuzey Kore	0,323	4,0	4,7	31,9	8,342
62	Swaziland	0,381	6,3	24,1	61,2	2,267
61	Fiji	0,384	10,7	48,3	10,5	2,047
60	Tunus	0,398	11,5	12,7	35,6	2,772
59	Eritre	0,402	14,7	16,8	29,5	568
58	Romanya	0,405	5,6	26,4	56,3	4,169
57	Paraguay	0,406	8,0	22,6	54,1	2,058
56	Mauritius	0,420	7,6	22,6	38,4	4,375

Kaynak: UNDP, Human Development Report, 2000, s. 165-168.

** Veriler elde edilebilen en son yıla ilişkindir.